

10. N.V. Raskov Adam Smith's "Visible Hand" in the Mirror of Russian Distortions // Bulletin of St. Petersburg State University. Series 5 (Economics). 1996. issue 4. page 5.
11. O.Y. Paskhaver, L.T. Verkhovodova, T.Ye. Voronkova, N.V. Tereshchenko. Final Stage of Privatization in Ukraine. Kyiv: Milenium, 2003. 78 pages.
12. O. Holubenko. The Great Confrontation, or Lobbying the Imperfection of the Law // New Elcomart. 19 April 2005. : <http://mail.ru.ukrrudprom.com/digest/dem190405.html>.
13. Parry, J.P. Disraeli and England // The Historical journal. Vol. 43(3), September 2000. p. 699-728.
14. North D. Structure and Change in Economic History. N.J. : 1981. p. 81.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Боголіб Тетяна Максимівна, доктор економічних наук, професор, декан фінансово-гуманітарного факультету ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська область, 08401, Україна

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Боголіб Татьяна Максимовна, доктор экономических наук, профессор, декан финансово-гуманитарного факультета ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»
ул. Сухомлинского 30, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская область, 08401, Украина

DATA ABOUT THE AUTHOR

Tatiana Maksimovna Bogolib, Doctor of Economics, Professor, Honored Worker of Education, Dean of Financial and Humanitarian Faculty
SHEE "Pereyaslav-Khmelnytskyi SPU named after Grygoriy Skovoroda"
Sukhomlynsky Str. 30, Pereyaslav-Khmelnytsky, Kiev region, 08401, Ukraine

УДК 332.3

РЕФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Овсієнко А.М.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи становлення та розвитку земельних відносин в агросфері України;

Метою наукового дослідження є аналіз й узагальнення основних аспектів розвитку земельних відносин в аграрній сфері економіки в контексті необхідності підвищення ефективності її функціонування та визначення окремих можливих шляхів вирішення цієї проблеми з урахуванням зарубіжного досвіду;

Методи дослідження. Основними методами дослідження земельних відносин є традиційні загальноприйняті в економіці методи: статистичне спостереження, логічний аналіз, метод порівняння, середні та відносні величини, динамічні ряди, індексний метод, методи математичної статистики (дисперсійний, кореляційний, вирівнювання та ін.);

Методологія проведення роботи. Основні положення економічної теорії в галузі сільського господарства; праці вітчизняних та зарубіжних учених і практиків в означеній сфері;

Результати роботи. У контексті означеної проблематики ми спробували розкрити становлення та розвиток земельних відносин в Україні;

Галузь застосування результатів. Результати даного дослідження можуть бути застосовані у сфері вивчення проблем АПК;

Висновки. При реформуванні земельних відносин та швидких темпах перерозподілу форм власності на землю і нерациональному використанні земельних ресурсів за останні роки земельні відносини неможливо розглядати ізольовано від комплексу пов'язаних з ними соціальних, економічних, екологічних і правових проблем. Серед громадян України немає однозначної підтримки державної земельної політики, що певною мірою зумовлено суперечливістю процесів, які відбуваються в цій сфері. Для удосконалення земельних відносин та подальшого розвитку земельної реформи особливо увагу слід приділити вирішенню проблем формування ринкового обігу прав на землю сільськогосподарського призначення. Ринкові земельні відносини мають будуватися на сучасній організаційно-правовій базі.

Ключові слова: земельні відносини, сільське господарство, регулювання земельних відносин, ринок землі, аграрні реформи.

РЕФОРМИРОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Овсиенко А.Н.

Предметом исследования является теоретико-методологические основы становления и развития земельных отношений в агросфере Украины;

Целью научного исследования является анализ и обобщение основных аспектов развития земельных отношений в аграрной сфере экономики в контексте необходимости повышения эффективности ее функционирования и определения отдельных возможных путей решения этой проблемы с учетом зарубежного опыта;

Методы исследования. Основными методами исследования земельных отношений являются традиционные общепринятые в экономике методы: статистическое наблюдение, логический анализ, метод сравнения, средние и относительные величины, динамические ряды, индексный метод, методы математической статистики (дисперсионный, корреляционный, выравнивание и др.);

Методология проведения работы. Основные положения экономической теории в области сельского хозяйства; труды отечественных и зарубежных ученых и практиков в указанной сфере;

Результаты работы. В контексте обозначенной проблематики мы попытались раскрыть становление и развитие земельных отношений в Украине;

Область применения результатов. Результаты данного исследования могут быть применены в области изучения проблем АПК;

Выводы. При реформировании земельных отношений и быстрых темпах перераспределения форм собственности на землю и нерациональном использовании земельных ресурсов за последние годы земельные отношения невозможно

рассматривать изолированно от комплекса связанных с ними социальных, экономических, экологических и правовых проблем. Среди граждан Украины нет однозначной поддержки государственной земельной политики, в определенной степени обусловлено противоречивостью процессов, которые происходят в этой сфере. Для усовершенствования земельных отношений и дальнейшего развития земельной реформы особое внимание следует уделить решению проблем формирования рыночного оборота прав на землю сельскохозяйственного назначения. Рыночные земельные отношения должны строиться на современной организационно-правовой базе.

Ключевые слова: земельные отношения, сельское хозяйство, регулирование земельных отношений, рынок земли, аграрные реформы.

LAND REFORM UKRAINE

Ovsienko A.M.

Purpose. *The analysis and generalization of the basic aspects of land relations development in the agricultural sector of economy in the context of necessity of raising its efficiency and developing possible ways of this problem solution taking into account the international experience;*

Methodology. *The basics of economic theory in the field of agriculture; works of native and foreign scientists and practitioners in this area;*

Results. *In the context of problems determined above the formation and development of land relations in Ukraine were considered.*

Practical implications. *The results of the research can be applied in the field of studying the problems of agricultural sector.*

Key words: *land relations, agriculture, land relations regulation, land market, agricultural reforms.*

Постановка проблеми. Земля в Україні є основним національним багатством й охороняється державою [8]. Традиційно люди користувалися землею як невичерпним природним ресурсом. Проте з часом, коли перед ними постала загроза виснаження земельного фонду, ставлення до землі докорінно змінилося. Оскільки земля є основою екосистеми в цілому, її стан впливає на загальний стан довкілля. З огляду на це виникла необхідність інституціалізації земельних відносин і їх суб'єктів - держави, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб [4, с 12.].

Найважливішою умовою раціонального використання землі є встановлення ефективних земельних відносин, які характеризуються суспільними відносинами між людьми, пов'язаними з володінням і користуванням землею, і є складовою всієї системи виробничих відносин кожної конкретної історичної епохи. Земельні відносини, як і весь економічний лад суспільства, історично розвиваються і змінюються разом із зміною продуктивних сил. На всіх етапах історії суспільства земельні відносини розвиваються під безпосереднім впливом економічного закону відповідності характеру виробничих відносин рівню розвитку продуктивних сил.

Ступінь дослідження проблеми. Проблеми втілення в життя основних засад земельної реформи, способи регулювання та удосконалення земельних відносин і очікувані результати вивчало багато вчених. О. Енгельгардт, М. Макаров, П. Столипін, М. Туган-Барановський, О. Чайанов та ін. довели, що тільки вільний селянин, який не зазнає будь-якого примусу або утиску чужої волі, котрий володіє землею і сам вибирає спосіб господарювання, зможе повною мірою виявити себе як справжній господар на землі. До цього селяни прагнули впродовж усіх земельних реформ, що проводились починаючи з відміни в Російській імперії кріпосного права 1861 р. На сучасному етапі розвитку земельних відносин особливої уваги заслуговують праці І. Бистрякова [2], Б. Данилишина [1], Добряка [12], Л. Новаковського [12], А. Третяка [16], А. Юрченка [17], А. Мартина [11], Й. Дороша [3]. Проте, сьогодні вимагає продовження досліджень в цьому напрямі із врахуванням змін, що відбулися в розвитку земельних відносин.

Метою статті є дослідження ходу земельної реформи в її розвитку, виявлення як позитивних її результатів, так і небажаних явищ, які виникли у процесі роздержавлення і приватизації земель сільськогосподарського призначення, обґрунтування пропозицій щодо подальшого удосконалення земельних відносин з урахуванням перетворень, що сталися в аграрному секторі економіки.

Результати дослідження. Формування економічних відносин у сільському господарстві сягає сивої давнини, оскільки їхня сутність має соціальний характер, пов'язаний з людиною як суб'єктом суспільного виробництва, з її працею та спілкуванням у конкретному історично визначеному соціумі. Тому становлення економічних відносин у цій галузі пов'язане з розвитком самої людини на різних етапах її становлення як соціальної істоти. Ще первісна людина задовольняла свої життєві потреби за рахунок дарів природи - диких плодів, ягід тощо, якими харчувалася, оскільки тоді сільське господарство в сучасному розумінні не існувало як галузь. Однак відносини в сім'ї мали елементи економічного характеру.

Розвиток людини супроводжувався формуванням відповідних їй рівню суспільно-політичних укладів: первіснообщинного, рабовласницького, феодалного і ін. та адекватних їм економічних зв'язків. Тому зародження й розвиток економічних відносин у сільському господарстві пов'язаний з виникненням і розвитком людини, а початком становлення їх у сільському господарстві як галузі суспільно корисної праці можна вважати період виокремлення ремесла від цієї галузі, тобто тоді, коли економічні відносини щодо створення споживних вартостей у вигляді сільськогосподарської продукції набули галузевого характеру.

Земельні відносини як суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею на території сучасної України існують з найдавніших часів. Первісні люди з'явилися тут понад 1 млн. років тому. У VI-IV тис. до н.е. поряд з традиційними формами господарювання (мисливством, рибальством і збиральництвом), зароджуються і поширюються нові - скотарство і землеробство. Це час родового ладу, тому основу виробничих відносин становила спільна власність роду на знаряддя та результати праці.

Давньогрецький історик Геродот згадує, що скіфи - один із перших народів Східної Європи, які проживали на теперішніх українських землях, займалися вирощуванням хліба, розводили рогату худобу, коней, овець. Юридичних джерел щодо змісту і природи земельних відносин не збереглося. Є припущення, що займалися землеробством скіфи на вільних землях общинами за правилами звичаєвого права, що переходило з покоління в покоління [15; с. 61]. Регулювання земельних відносин нормами звичаєвого права здійснювалося на території нинішньої України багато віків.

Земельні відносини - це суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею [5].

Значним внеском у дослідження розвитку земельних відносин у діяльності місцевих рад стало фундаментальне видання «Історія міст і сіл Української РСР» [6.], в якому узагальнено й осмислено документальний матеріал, підведені підсумки наукових досліджень загального процесу аграрно-індустріальної урбанізації України. Цільова настанова і методолого-політичні позиції того часу виключили постановку й об'єктивне дослідження обраної теми, особливо в частині правових засад приватної й колективної власності на землю та їх господарської ефективності.

Економічні відносини в сільському господарстві - це сукупність суспільно-виробничих зв'язків у цій та пов'язаних з нею галузях, яка включає в себе матеріально-технічні, трудові, фінансово-кредитні, земельні відносини, юридичні та інші взаємини між фізичними і юридичними особами, що забезпечують відтворення сільськогосподарського виробництва.

Становлення й розвиток економічних відносин у сільському господарстві як складової сільськогосподарської дослідної справи має певні особливості, пов'язані зі специфікою постановки наукових експериментів. На відміну від постановки експериментів, наприклад, у природничих науках, при аналізі економічних форм не можна користуватися ні мікроскопом, ні хімічними реактивами чи іншими засобами. Все повинно замінити сила абстракції.

В основу економічних відносин у сільському господарстві було покладено поєднання загальнонародних, колективних і особистих інтересів селян. У процесі колективної праці, створення й розподілу її результатів впроваджувалася демократична система управління, а найвищим її органом вважалися загальні збори колгоспників. Колективна праця, соціалістичне змагання, взаємодопомога, госпрозрахункові принципи господарювання, рентні відносини, розподіл за трудовим внеском кожного в громадське виробництво та інші принципи, притаманні колективній формі господарювання, визначили соціально-економічні умови функціонування колгоспно-радгоспної системи ведення сільського господарства і соціального розвитку села.

Соціалістичне перетворення сільського господарства й необхідність прискорення його розвитку на нових економічних засадах і трудових відносинах вимагали поглиблених наукових розробок, комплексних досліджень соціально-економічних процесів на селі [10, с. 453, 464-466, 470].

Великою заслугою вчених-аграрників у цей період був їхній внесок у розроблення такого нормативно-правового документа господарської діяльності кооперативних господарств, як Примірний Статут колгоспу, що був прийнятий у 1935 р. II Всесоюзним з'їздом колгоспників-ударників [9, с. 451-452].

У 20-30-і роки для розвитку аграрно-економічної науки було створено центральні, загальні та республіканські науково-дослідні установи з питань економіки і організації сільського господарства, забезпечено підготовку кадрів економістів-аграрників у середніх спеціальних і вищих навчальних закладах, розгорнуто видання періодичної і книжкової економічної літератури [9, с. 452].

У 1929 р. було створено Всесоюзну академію сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна (ВАСГНІЛ) з її відділенням економіки і організації сільськогосподарського виробництва, який став основним координуючим центром розширення на базі марксистсько-ленінської методології наукових розробок у галузі формування і вдосконалення соціалістичної системи аграрно-економічних відносин. Серед загальнонаукових і галузевих інститутів ВАСГНІЛ чільне місце посів Всесоюзний науково-дослідний інститут економіки сільського господарства, що сприяло розвитку науки економіки та організації соціалістичного сільськогосподарського виробництва і становленню колгоспного устрою на селі.

В Україні проблеми економічних відносин у сільському господарстві в ці роки досліджувалися в Інституті сільськогосподарської економіки Народного Комісаріату землеробства УРСР, який раніше називався Аграрно-економічним інститутом АН УРСР. Постановою Президії АН УРСР від 13 грудня 1936 р. його перейменовано в Інститут економіки АН УРСР [9, с. 4]. Вагоме місце в цьому інституті посідав сектор економіки сільського господарства, який пізніше було перетворено у відділ.

Новітні постсоціалістичні трансформації земельних відносин в Україні, започатковані Постановою Верховної Ради УРСР «Про земельну реформу» від 10 грудня 1990 р. [4, с. 252], в якій сформульовані концептуальні засади реформи, визначено початок і порядок її проведення. Завданнями земельної реформи проголошено перерозподіл земель з одночасною передачею їх у приватну і колективну власність, а також у користування підприємствам, установам і організаціям з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, формування багатуокладної економіки, раціонального використання та охорони земель. Передбачалося, що завдяки реформуванню земельних відносин безпосередній виробник сільськогосподарської продукції отримає статус господаря землі і це стане стимулом, який спонукатиме до підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, раціонального використання продуктивної сили землі.

Всі землі України були проголошені об'єктом земельної реформи з 15 березня 1991 р. Її здійснення покладалося на обласні, районні, міські, селищні і сільські Ради народних депутатів і Раду Міністрів Української РСР. Водночас планувалося створення відповідного органу для здійснення земельної реформи, яким став Державний комітет України із земельних ресурсів.

Одночасно зі згаданою постановою Верховною Радою був прийнятий Земельний кодекс, який містив сукупність правових норм земельних перетворень. На той час земля була власністю держави і надавалася суб'єктам господарювання тільки в користування. У новому Земельному кодексі (від 10 грудня 1990 р.), відповідно до Декларації про державний суверенітет України, було визнано, що земля в Українській РСР є власністю народу. Право користування землею встановлювалося у трьох формах: довічне успадковане володіння для громадян; постійне володіння для сільськогосподарських і лісгосподарських підприємств і організацій; користування (постійне і тимчасове, включаючи оренду) для несільськогосподарських та інших підприємств, установ, організацій і громадян.

Істотне збільшення площ продуктивних угідь, наданих громадянам для ведення особистого підсобного господарства, дозвіл на формування фермерських господарств спричинили початок подолання монополізму колгоспної й радгоспної форм господарювання в аграрному секторі. Проте докорінних змін в організації та результатах сільськогосподарського виробництва у перший рік реформування не відбулося.

Головна маса земель сільськогосподарського призначення, що перебувала у користуванні колгоспів і радгоспів, реформуванню практично не підлягала: адже земля залишалася у власності держави. Аграрна криза, посилена загальноекономічними кризовими явищами, поглиблювалася.

Постановою Верховної Ради «Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі» від 13 березня 1992 р. [4, с. 255] було визнано, що через відсутність належної координації контролю з боку державних органів за ходом реформи, несвоєчасне вирішення ряду організаційних і правових питань реформування земельних відносин здійснення земельної реформи стримується. Враховуючи положення Закону «Про форми власності на землю» від 30 січня 1992 р. [4, с. 144], яким поряд із державною були введені колективна та приватна форми власності на землю, згадана постанова передбачала насамперед роздержавлення земель сільськогосподарського призначення і передачу їх у колективну та приватну власність. У приватну власність громадянам передавалися земельні ділянки, якими вони користувалися за станом на 15 квітня 1992 р.

Практика реформування земельних відносин показала, що передача земель у колективну власність становленню на землі господаря все-таки не сприяла. Розпорядження землями колективної власності могло відбуватися тільки за рішенням зборів колективу власників. Практично землі колишніх колгоспів і радгоспів, правонаступниками яких стали колективні сільськогосподарські підприємства, й надалі залишалися в їх повному розпорядженні.

Після прийняття нової Конституції України (28 червня 1996 р.) колективна власність втратила свою легітимність. Практично вона була використана як перехідна форма для передачі земель сільськогосподарського призначення у приватну власність членам сільськогосподарських підприємств і пенсіонерам з їх числа. У Конституції закріплений принцип рівноправності при набутті та реалізації права на землю громадянами, юридичними особами, територіальними громадами і державою. Встановлено три форми власності на землю: державна, суб'єктом якої є держава, комунальна - власність територіальних громад і приватна - власність громадян та юри. За роки реформування земельного ладу в Україні виконаний значний обсяг робіт, однак кінцевої мети реформи - забезпечення економічно ефективного та екологічно безпечного використання земельних ресурсів - поки що не досягнуто.

Держава перестала бути земельним монополістом.

В даний час перед Україною стоїть складне завдання щодо створення системи землекористування, яка дала б змогу поєднати вільне володіння землею і соціальну справедливість при використанні землі. Що ж стосується міжнародного досвіду організації землекористування, то підхід до нього має бути дуже критичним і виваженим. Передусім слід брати до уваги, що в більшості країн світу вільного нерегульованого обігу землі ніколи не було і бути не може.

За кордоном ринок землі сформувався вже давно. Його виникнення тісно взаємопов'язане із загальними процесами формування ринкових економічних відносин, виникнення приватної власності на землю та майно, формування правових засад існування ринку нерухомості. Найбільшу цінність для нас має досвід розвитку земельних відносин саме в тих країнах, де ринок земель працює давно та успішно розвивається (США, Велика Британія, Німеччина, Франція тощо). Але не менший інтерес викликають питання становлення ринку земель та їх оцінки в країнах колишнього соціалістичного табору (насамперед у Польщі, Чехії, Словаччині, Угорщині).

Сільське господарство Польщі виділялося серед посткомуністичних країн переважанням індивідуального приватного виробництва й слабким розвитком колективних засад землеволодіння. Коли в 1994 р. Польща підписала угоду про асоціацію з ЄС і стала всерйоз заявляти про бажання повного членства, найбільшою перешкодою для цього видавався катастрофічний стан польського села. А ще проблеми з екологією (мовляв, гострі екологічні вимоги ЄС зруйнують польську економіку) і важкою промисловістю "польського Донбасу", тобто Верхньої Сілезії. Впродовж усього переговорного процесу саме селяни найбільш скептично ставилися до євроінтеграції Польщі. Та несподівано для всіх уже через кілька років після вступу Польщі до ЄС стало зрозуміло, що найбільше від євроінтеграції виграло саме польське село, яке за ці роки змінилося на краще значно більше, ніж великі метрополії.

Окрім іншого, польське село змінилося також завдяки щедрим інвестиціям із фондів ЄС, за які тут побудували каналізацію, місцеві дороги, будинки культури, спортивні майданчики тощо. Усе це ще більше змінило обличчя села, ніж згадані вже доплати до сільськогосподарської продукції. І тут Польща також дуже успішно скористалася цими можливостями, набагато ефективніше, ніж Словаччина, Литва чи Угорщина, не кажучи вже про Румунію та Болгарію, які ці можливості просто зармували.

Все це не могло не позначитися на цінах на сільськогосподарську продукцію. Дотації, пільги, податкові привілеї, та ще й інвестиції в інфраструктуру села — саме завдяки цьому ціни на продовольчі товари у Польщі зараз найнижчі у регіоні. І саме тут слід вбачати причину того, чому польські продовольчі товари такі популярні (і дешеві) у сусідніх країнах: Чехії, Словаччині та Литві, меншою мірою також в Україні та Білорусі. А село, яке ще недавно було гальмом євроінтеграції, від вступу Польщі до ЄС виграло найбільше.

Унікальний земельно-ресурсний потенціал України обумовлює її особливе місце серед інших європейських країн. Держава повинна проводити ефективну та збалансовану політику щодо регулювання ринкових земельних відносин, забезпечувати ефективний перерозподіл земель як основного національного багатства, забезпечувати їх раціональне використання і охорону

Найбільш негативно недоліки земельної політики, поспішності та невваженості земельної реформи позначилися на українському селі та вітчизняному аграрному секторі. Проблеми, що виникли тут внаслідок поспішної, не підготовленої відповідним чином земельної реформи, потребують окремої розмови.

Одним із найважливіших питань подальшої реалізації земельної реформи на сьогодні є впровадження в Україні ринку землі. Оцінюючи всі "за" і "проти" стосовно ринку землі і беручи до уваги досвід вирішення цього питання в інших країнах, як більше, так і менше розвинених, можна зробити висновок про доцільність впровадження такого ринку. Такий крок є логічним продовженням земельної реформи, без якого не можна говорити хоча б про якийсь конкретний рівень її завершеності. Якщо вже Україна задекларувала свою прихильність ринковій економіці, то, в ній, відповідно, повинні діяти і принципи такої економіки. Зрештою, земельний ринок існує у всіх розвинених країнах. Інша справа, що ступінь його реалізації в кожних конкретних умовах залежить від міри врахування цих умов.

Аналіз проходження земельної реформи в Україні нашою думкою про те, що в основу зміни земельних відносин було покладено більше політичні, ніж економічні принципи. Не було розроблено продуманої концепції довгострокової стратегії перетворень, не існувало прогнозів розвитку форм землекористування на перспективу, як, зрештою, не було розроблено хоча б якоїсь реальної концепції розвитку аграрної економіки в цілому та програми її реалізації, яка б мала державний характер і була підкріплена конкретними розрахунками з визначенням конкретних осіб, відповідальних за її реалізацію, як це прийнято в цивілізованих країнах світу. Земельні перетворення, реорганізацію сільськогосподарських підприємств, розподіл і перерозподіл землі довгий час здійснювали без необхідних обґрунтувань і розрахунків. Крім того, процес здійснення земельної, та й усієї аграрної реформи не забезпечено необхідними фінансовими ресурсами. Приватизація як така не замінила необхідних матеріальних і фінансових ресурсів. Держава втратила функції прогнозування і регулювання земельних відносин, організації раціонального використання земельних ресурсів, що спричинило нехтування принципами землеустрою в цілому.

Держава безпідставно відмовилась від цілеспрямованого регулювання ринкових відносин у потрібних для самого ринку напрямках, а саме: від економічної підтримки найважливішої в Україні галузі економіки - агропромислового комплексу. Як наслідок, замість того, щоб поліпшити державне управління в галузі, реформа тут обернулася новими проблемами та можливостями для розвитку бюрократії і корупції. А криза і дестабілізація сільського господарства як невід'ємної складової єдиного народногосподарського комплексу негативно позначаються на всіх галузях економіки [14, с. 60].

З приводу оцінки землі в даному випадку слід зауважити наступне. У спеціальній літературі під економічною оцінкою землі розуміють її оцінку як головного засобу виробництва в сільському господарстві, суть якої полягає у визначенні економічного ефекту від використання різних за якістю земель шляхом обліку розходжень у продуктивності праці працівників сільського господарства при сформованому рівні інтенсивності землеробства. Таке визначення видається недостатньо повним, тому що включає в порівняльну оцінку якості тільки землі сільськогосподарського призначення. У зв'язку з науковими уявленнями, що розширюються, про оцінку земельних, лісових і водних ресурсів, запасів корисних копалин під економічною оцінкою землі варто розуміти порівняльну оцінку землі як засобу виробництва і рідкісного ресурсу.

Особливість землі полягає в тому, що вона не є продуктом праці людини і тому не має вартості. Із сільськогосподарськими угіддями справа є дещо іншою. Їхнє освоєння, приведення в культурний стан і введення в сільськогосподарський оборот завжди пов'язані з вкладенням праці і засобів виробництва, тобто вони складаються, як виразився К. Маркс, частково з землі-натури і частково з землі-капіталу.

Головні недоліки і проблеми державної земельної політики в Україні можна виявити шляхом порівняння вимог до належного державного управління Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО, Food and Agriculture Organization of the United Nations, FAO) [17] із сучасним станом державної земельної політики в Україні (табл. 1) [7]. Фактично жодна рекомендація ФАО вимога у практиці української державної політики не втілена повною мірою.

Отже, в Україні пройдено найскладніший етап земельної реформи: — проведено роздержавлення і приватизацію земель сільськогосподарського призначення; — започатковано ринковий обіг земельних ділянок між землевласниками та

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

землекористувачами, хоча він поки що не є повноцінним, оскільки існує заборона на відчуження земельних ділянок для ведення товарного господарства та земельних часток (паїв) за винятком успадкування та вилучення для суспільних потреб.

Таким чином, можна сформулювати такі проблеми земельних відносин: незавершеність економічних та правових відносин власності; відсутність необхідного нормативно-правового забезпечення для формування ринкових земельних відносин; недосконалість існуючого земельного законодавства; мораторій на купівлю/продаж сільськогосподарських угідь; парцеляція сільськогосподарських угідь унаслідок паювання; політизація державного управління земельними ресурсами; корупція в земельних відносинах; стрімкий розвиток тиньового ринку земель; загострення ризику капіталовкладень у землю через нестабільність державної земельної політики; невикористання економічних стимулів і санкцій як економічних важелів управління землекористуванням; повна економічна залежність селян-орендодавців від власників сучасних агроструктур; висока сільськогосподарська освоєність території (частка земель у природному стані становить близько 8% від загальної площі країни); низька ефективність використання земель, надмірна розораність угідь; невиконання робіт із захисту ґрунтів і відсутність комплексних заходів з охорони земель; правова невизначеність регулювання землекористування; ігнорування системного моніторингу соціально-економічних, екологічних, демографічних результатів реформування земельних відносин і землекористування

Таблиця 1. Порівняння вимог ФАО ООН із сучасним станом державної земельної політики в Україні

Належне державне управління	Сучасна державна земельна політика в Україні
Земельне законодавство є системним та чітко пов'язане із законодавчими актами в інших сферах життєдіяльності суспільства та держави	Законодавство України у сфері земельних відносин не є повним, цілісним і має ряд суперечностей. Окремі складові процесів землеволодіння та землекористування недостатньо врегульовані на законодавчому рівні
Вибірні органи всіх рівнів є ефективною ланкою системи державної політики	Ефективність органів місцевого самоврядування є низькою через нераціональний розподіл функцій і повноважень між ними та державними адміністраціями, а також через брак ресурсних можливостей
Система формування та реалізації державної земельної політики є ефективно вбудованою в загальнодержавну систему державного управління	Державні та регіональні програми і плани діяльності у сферах промисловості, енергетики містобудування тощо не завжди узгоджуються з планами земельної реформи, нормами землекористування та екологічними нормативами. Дисбаланси земельного фонду поглиблюються через відсутність комплексної програми дій і брак бюджетного забезпечення. Прихід до влади нових політичних сил призводить до зміни не лише політичного керівництва на рівні міністерств і відомств, а й управлінців і фахівців в усій владній вертикалі
Система інформаційного забезпечення є повною, цілісною, деталізованою, доступною і зручною	Елементи кадастрової і реєстраційної систем розроблені, відповідають міжнародним нормам і практичним потребам, але дотепер не впроваджені повністю
Органи управління земельними ресурсами охоплені ефективними і прозорими системами контролю та аудиту	Контроль над земельними ресурсами та землекористуванням зосереджено в самих органах управління. Державний контроль спрямовано переважно на реагування на зловживання у сфері землекористування, але не на запобігання їм і не на коригування державної земельної політики

Висновки. При реформуванні земельних відносин та швидких темпах перерозподілу форм власності на землю і нераціональному використанні земельних ресурсів за останні роки земельні відносини неможливо розглядати ізольовано від комплексу пов'язаних з ними соціальних, економічних, екологічних і правових проблем. Серед громадян України немає однозначної підтримки державної земельної політики, що певною мірою зумовлено суперечливістю процесів, які відбуваються в цій сфері. Для удосконалення земельних відносин та подальшого розвитку земельної реформи особливу увагу слід приділити вирішенню проблем формування ринкового обігу прав на землю сільськогосподарського призначення. Ринкові земельні відносини мають будуватися на сучасній організаційно-правовій базі.

Список використаних джерел

1. Данилишин Б. Земельні відносини як чинник розвитку / Б. Данилишин // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 91. – С. 6.
2. Деякі інституціональні аспекти земельних відносин в Україні: стан та напрямки вдосконалення / І.К. Бистряков, О.С. Новоторов, Т.С. Ніколаєнко, О.О. Кучер, В.М. Будзяк. – К., 2002. – 134 с.
3. Дорош Й.М. Прогнозування розвитку земельних відносин залежно від зміни структури регіонального землекористування / Й.М. Дорош // Ефективна економіка. [Електронне наукове фахове видання]. – Дніпропетровськ, 2011. – Режим доступу: <http://economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&id=817>.
4. Земельные отношения в Украине: законодательные акты и нормативные документы. - К.: Урожай, 1998. - 813 с
5. Земельний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4, ст.27) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
6. Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. -. - К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1983. - 843 с.
7. Козлова Т.В. Аналіз сучасних проблем і стану земельних відносин // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sciary.com/journal-scientific-vnau-article-97967>
8. Конституція України [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України від 01.10.2010 р. - № 72/1. Спеціальний випуск. - С. 15. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/print1382595374091221>.
9. Лоза Г.М. Развитие аграрно-экономической науки // 50 лет ВАСХНИЛ. – М.: Колос, 1979. - С. 4, 451, 452
10. Лукинов И.И. Совершенствование системы экономических отношений в сельском хозяйстве // 50 лет ВАСХНИЛ. - М.: Колос, 1979. - 453
11. Мартин А.Г. Перспективи розвитку земельних відносин в Україні у пореформений період / А.Г. Мартин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zsu.org.ua/index.php/andrii-martin/93-2011-06-24-14-13-52>.
12. Новаковський Л.Я. Земельна реформа і землеустрій в Україні / Л.Я. Новаковський, А.М. Третяк, Д.С. Добряк. – К.: ІЗУ УААН, 2001. – 138 с.
13. Новаковський Л.Я. Шляхи удосконалення законодавчого забезпечення регулювання земельних відносин / Л.Я. Новаковський // Землепорядний вісник. – 2009. – № 4. – С. 20–24.
14. Ревенко М. М. Аграрні відносини в Україні: проблеми і їх вирішення / М. Ревенко // Економіка АПК. - 2003. - № 1. - С. 58-64
15. Семчик В.І., Кулинич П.Ф., Шульга М.В. Земельне право України. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2008. – С. 58-66.

16. Третяк А. Основні напрями змін та удосконалення державної земельної політики в Україні / А. Третяк // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 3. – С. 58–63.
17. Юрченко А.Д. Концептуальні засади організаційно-правового забезпечення завершення земельної реформи в Україні / А.Д. Юрченко // Земельні ресурси України в контексті реформування земельних відносин: сьогодні та майбутнє: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 10 черв. 2011 р. – К.: Урожай, 2011. – С. 70–75.
18. Юрченко А.Д. Сучасна земельна політика України / А.Д. Юрченко, Л.Д. Греков, А.М. Мірошніченко, А.В. Кузьмін. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 260 с.

References

1. Danilishin B. Zemelnі vldnosini yak chinnik rozvitku [Land relations as a factor of development] / B. Danilishin // Uryadoviy kur'er. 2006. No 91. S. 6.
2. Deyaki Institutsonalni aspekti zemelnih vldnosin v Ukraїni: stan ta napryamki vdoskonalennya [Some institutional aspects of land relations in Ukraine: status and trends of improvement] / I.K. Bistryakov, O.S. Novotorov, T.S. Nikolaenko, O.O. Kucher, V.M. Budzyak. K., 2002. 134 s.
3. Dorosh Y.M. Prognozuvannya rozvitku zemelnih vldnosin zalezho vld zmlni strukturi regionalnogo zemlekoristuvannya [Prediction of land relations depending on changes in the structure of regional land use] // Efektivna ekonomika. [Elektronne naukovе fahove vidannya]. Dnipro-petrovsk, 2011. : <http://economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=817>.
4. Land Relations in Ukraine: laws and regulations. - K.: Vintage, 1998. 813 p
5. Zemelniy kodeks Ukraїni [Land Code of Ukraine] [Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukraїni (VVR), 2002, No 3-4, st.27] : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
6. Istorlya mlst i sl Ukraїnskoї RSR [History of Towns and Villages of the Ukrainian SSR] : u 26 t. K. : Golovna redaktsiya URE AN URSR, 1983. - 843 s.
7. Kozlova T.V. Anallz suchasni problem i stanu zemelnih vidnosin [Analysis of current status and problems of land relations] : <http://sciary.com/journal-scientific-vnau-article-97967>
8. Konstitutsiya Ukraїni [The Constitution of Ukraine] // Ofitslyniy vlsnik Ukrayini vld 01.10.2010 r. No72/1. Spetslalnii vipusk. S.15. : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96vr/print1382595374091221>.
9. Loza G.M. Razvitie agrarno-ekonomicheskoy nauki [The development of agrarian economics] // 50 let VASHNIL. M.: Kolos, 1979. S. 4, 451, 452
10. Lukinov I.I. Sovershenstvovanie sistemy ekonomicheskikh otnosheniy v selskom hozyaystve [The improvement of the system of economic relations in agriculture] // 50 let VASHNIL. M.: Kolos, 1979. 453
11. Martin A.G. Perspektivi rozvitku zemelnih vldnosin v Ukraїni u porefo-rmeniy period [Prospects of the development of land relations in Ukraine in the post-reform period] : <http://zsu.org.ua/index.php/andrij-martin/93-2011-06-24-14-13-52>.
12. Novakovskiy L.Ya. Tretyak A.M, Dobryak D.S. Zemelna reforma i zemleustrly v Ukraїni [Land reform and land management in Ukraine] K. : IZU UAAN, 2001. 138 s.
13. Novakovskij L.Ja. Shljahi udoskonalennya zakonodavchogo zabezpechennya re-guljuvannya zemelnih vidnosin [Ways of improvement of the state land policy in Ukraine] // Zemlevporjadnij visnik. 2009. No 4. S. 20–24.
14. Revenko M. M. Agrarni vidnosini v Ukraїni: problemi i ih virishennya [Agriculture policy in Ukraine: problems and solutions] // Ekonomika APK. 2003. No1. S. 58-64.
15. Semchik V.I., Kulnich P.F., Shul'ga M.V. Zemel'ne pravo Ukraїni [Land Law of Ukraine]. K.: Vid. Dim «In Jure», 2008. S. 58-66.
16. Tretjak A. Osnovni napryami zmin ta udoskonalennya derzhavnoi zemel'noi po-litiki v Ukraїni [Main directions of change and improvement of the state land policy in Ukraine] // Nacional'na bezpeka i оборона. 2009. No 3. S.58–63.
17. Jurchenko A.D. Konceptual'ni zasadi organizacijno-pravovogo zabezpechennya zavershennya zemel'noi reformi v Ukraїni [Conceptual foundations of organizational and legal support of completing the land reform in Ukraine] // Zemel'ni resursi Ukraїni v konteksti reformuvannya zemelnih vidnosin: s'ogodennya ta majbutne: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 10 cherv. 2011 r. K. : Urozhaj, 2011. S. 70–75.
18. Jurchenko A.D., Grekov L.D., Miroshnichenko A.M., Kuz'min A.V. Suchasna zemel'na politika Ukraїni [The modern land policy Ukraine] K. : Intertehnologija, 2009. 260 s.

ДАНІ ПРО АВТОРА

Овсієнко Анатолій Миколайович, старший викладач кафедри політичної економії ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди» вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, 08401, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Овсиенко Анатолий Николаевич, старший преподаватель кафедры политической экономики ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький ГПУ имени Григория Сковороды» ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницький, 08401, Украина

INFORMATION ON THE AUTHOR

Ovseyenko Anatoly, a senior lecturer in political economy SHEE "Pereyaslav-Khmelnytsky SPU named Gregory Skovorody" Str. Sukhomlinsky 30, Pereyaslav-Khmelnytsky, 08401, Ukraine

УДК 339.92

СУЧАСНИЙ СТАН ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ В ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Рибакова Т.О.

Предметом дослідження є теоретичні засади й практичні аспекти торговельно-економічного співробітництва України з Європейським Союзом в процесі євроінтеграції; метою роботи є висвітлення сучасного стану торговельно-економічного співробітництва України з Європейським Союзом в процесі євроінтеграції.